

PATAKI FERENC

MTA Pszichológiai Intézete, Budapest

MEGNYITÓ BESZÉD A HERMANN-ÜLÉSSZAKON

Őszintén köszönöm, hogy e tanácskozás rendezői megtiszteltek azzal a kérésükkel: mondanék néhány bevezető szót a konferencia megnyitásán. Élven az alkalommal, hadd adjam át mindenekelőtt az Akadémia II. — a pszichológia tudományát is gondozó — Osztályának üdvözlét és jókívánságait a tanácskozás sikeres munkájához.

Külön öröömre szolgál, hogy éppen az Akadémia nevében és képviselőjében szólalhatok itt meg, amikor Hermann Imre emlékét idézzük. Talán ez a véletlen-személyes aktus is mélyebb értelmet nyerhet: jele és kifejeződése lehet annak a régóta esedékes műveletnek, amelyet így neveznék: a hazai pszichoanalízis „akadémiai befogadása”. Ámbár nem tudom, vajon oly fontos-e ez az aktus az itt ülők számára. Magam hajlok rá, hogy azt higgyem: e ténynek érdemleges és jelképes értelme is van.

Önök jól tudják, hogy honi történelmünk utóbbi évtizedei során a mindenkori „hivatalos tudományosság” és a pszichoanalízis viszonya — enyhén szólva is — meglehetősen zaklatott és drámai fejleményekben bővelkedő volt. Ferenczi rövidéletű katedrájának megszűnte után különböző jellegű ítéletek és előítéletek fonták be az eszmekört és a mozgalmat, s tették lehetetlenné természetes és otthonos-meghitt, minden tekintetben elfogadott intézményesülését. Ezek az előítéletek hol faji, hol ideologikus, hol meg szcientisztikus köntösben jelentek meg, olykor pedig mindhárom köpenyt magukra öltötték.

Úgy vélem, ezt az állapotot éppenséggel a nyugodt dialógusok esélyei sínylették meg. Hiszen valamely diszkrimináció áldozatával nem illendő — úgymond — „vitatkozni”. Aki ad magára, nem minősítheti vitának valamely előre meghozott ítélet szánandóan buzgó alátámasztását. Ez az állapot bizonyosan nem tett jót a mélylélektá-

krimináció okán, hanem a vele járható, elkerülhetetlen védekező-bujkáló kényszerek miatt sem. S talán éppen e tanácskozás és a vele együtt zajló más hasonló hazai konferenciák jelzik: végére értünk egy korszaknak, amelyben alighanem mindenki sérült valamiképpen. Kívánjunk egymásnak sikert a gyors „gyógyuláshoz”.

Nos, egyebek közt ezért is vélekedem úgy, mindenkinek javára válnék, ha a pszichoanalízis hazai képviselői és intézményei — megőrizvén természetes s oly féltőn óvott — autonómiájukat, még szervezesebb és sokrétűbb kapcsolatba lépnének az akadémiával és az egyetemi világgal, a hazai tudományos közélet szerveivel és intézményeivel: bizottságaival és testületével, könyvkiadásával, folyóirataival. Egyebek közt ezért is szolgál örömmre, hogy e tanácskozás több előadója megtisztelte Intézetünk folyóiratát azzal: írásukat annak lapjain adják közre.

Sajnálatos módon nem adatott meg számomra, hogy Hermann Imrét közelről s személyesen ismerjem, csupán néhány előadását hallgathattam. Ám valakinek tudományos és emberi-morális körvonalait a hiánya éppoly érzékletesen és kézzelfoghatóan kirajzolhatja, mint közvetlen, személyes jelenléte. A hiány e „köszörűje” Hermann autoritását, megvesztegethetetlenségét és tudományos szigorát, igényességét az idők múlásával még élesebbre csiszolta.

A magyar pszichológia méltatlanul kevészer emlegetett „nagy hagyományainak” sorában ma már mind érzékletesebben rajzolódik ki mindaz, amivel a pszichoanalízis „budapesti iskolája” gyarapította a hazai és a nemzetközi tudományosságot s a tudomány művelésében lehetséges emberi magatartások panorámáját. De ügyelnünk kell arra, hogy az „iskola” szó személytelensége ne fedje el a lét-rehozó és fenntartó, szuverén, nagy személyiségek különös egyéni színeit. Hiszen Ferenczi és Róheim, Spitz és Bálint meg a többiek — miközben egyben-másban hasonlatosak egymáshoz — mindegyikük „külön világot” alkot maga is.

Hermann Imre az iskolaalapító nagyok egyike: illőn és méltán emeli ki ma az emlékező tisztelet az ő alakját és művét — születésének századik évfordulóját idézvén. Nem az én tisztem, hogy Hermann tudományos munkásságának méltatását magamra vállaljam. Talán még e tanácskozás sem fogja majd kimeríteni az életmű minden oldalát és összefüggését. Mégis — csupán alkalmi jelzésképpen — hadd ejtsek szót munkásságának néhány vonásáról.

Hermann tudományos munkásságának benső ihletét maga fogalmazta meg a legpontosabban: „a valóságot, a leplezetlen igazságot keresni.” Nagy összegező művei — „Az ember ősi ösztönei”, a módszerről írt munkája, az antiszemitizmus lélektanáról közreadott elemzése — kitűnnek tudományos originalitásukkal, tágas — ahogy manapság mondják: interdiszciplináris — szemléletükkel. Az emberi kultúra teljességéből táplálkoznak, s egyúttal magukon viselik a szó legmélyebb értelmében vett történeti és társadalmi időszerűség kényszerét.

Különösképpen finom érzéke volt a tudományos integratív műveletek iránt. Az ember ősi ösztöneiről szólván, témáját a törzsfejlődés széles panorámájának hátterén s az összehasonlító lélektan minden korszerű eredményét igénybe véve bontotta ki. Mint mondta, a tudomány végső rendeltetése az, hogy az emberi lét nagy kérdéseit tudatosítsa; minden rezdülésével a „leplezetlen igazság” ténytelt és erejét remélte a tudatos emberi eszmélkedés szintjére emelni.

Munkásságát — akárcsak Ferencziét — átszötte a gyógyítás ethosza. Ez nem csupán terápiái gyakorlatát, emberi-erkölcsi magatartását színezte át: ebből eredt a módszertani kérdések iránti kitűnített érdeklődése is. Módfeltett jellemző — s talán a korszak tágabb reményeivel is egybecsendül —, hogy az egyik, 1946-ban megjelent írásában az emberi szabadság képzetével kapcsolja össze a gyógyító módszer kíváncsias alakját. Amíg, például, a hipnózis a beteg függésben tartásának eszméjére épül — mondja —, addig a pszichoanalízis módszere az egyenrangú együttműködés elvén nyugszik. A célja pedig az, hogy akadálytalanul megnyilatkozhassék „a tudattalan szólásszabadsága”. A tudattalan pedig csakis akkor szólalhat meg, ha az emberi szó szabadsága egyetemesen érvényesülhet, s nem lesz mindenre kiterjedő „elfojtás” tárgya.

Hermannról szólván, tanítványai és közeli hívei mindig említést tesznek morális integritásáról, tudományos és emberi feddhetetlenségéről, a példaként szolgálható magatartásáról. S ki vonhatná kétségbe, hogy közéletünk és szellemi-tudományos világunk manapság nyomasztóan rászorul az effajta emberi teljesítményekre, a követhető mintákra? Még a legszemélyesebb magánélete is meghitt meleget áraszt. Hermann Alice-szal való s egy hosszú életen átívelő együttműködése és együttes élete egyszerre válthat ki belőlünk őszinte rácsodálkozást s némi nemes irigységet. E közös munkából olyan művek születtek, mint a gyermekkor súlyos drámáit felmutató, tanulságokban gazdag írói vallomássorozat: „Az első tíz év”. Hermann azt vallotta, hogy a pszichoanalízis eszményképe „a munkaképes és élvezőképes ember”. Mintha megsejtette volna, milyen súlyos veszedelemek fenyegetik majd a kibontakozó időben emberi létünk eme értelmet adó képességeit és páratlan lehetőségeit. Megóvni az embermivolt e nagyszerű esélyeit és adományait: tudományunk és mesterségünk közös hivatása — tartozunk bár a legkülönbözőbb tudományos áramlatok, szemléleti pozíciók hívei közé.

A mai alkalom — s ez bizonyára mély benső örömmel töltötte el Hermann Imrét — egybekapcsolódik a hazai pszichoanalitikus mozgalom újjászületésének jelentős állomásával is. A közelmúltban szerveződött újjá s lett a nemzetközi szervezet immáron teljes jogú tagja a Magyar Pszichoanalitikus Egyesület. Durván és erőszakosan széttépett szálak szövődtek egybe ismét. Nyomasztó korszakok, traumatizáló élmények után került erre sor: a szellemi-tudományos áramlat és a mozgalom kétfajta — egymás nyomába lépő — tota-

litárius nyomás alól szabadul fel, s kanyarodik vissza önmaga legjobb hagyományaihoz.

Ilyen helyzetekben ajánlatos lehet mérlegelni, hogy vajon a mozgalom képes lesz-e megőrizni nyitottságát, dialógusképességét. Hiszen a traumák szervezeteket és eszmeáramlatokat is „neurotizálhatnak”. Szívből kívánom, hogy a hazai pszichoanalízis és képviselői képesek legyenek arra: ne „elaborálják” neurózisokká az elmúlt évtizedek tragikus élményeit sem paranoid reakciókkal, sem narcisztikus tünetekkel, sem kompenzáló agresszióval vagy különös kivételesség-tudattal.

Hiszen a „leplezetlen igazságot” — mint tudjuk — sokfelől és sokféle irányból lehet és kell fürkészni. A hermanni eszményt — a munka- és élvezőképes emberek számának gyarapítását — csak sokfajta szellemi áramlat együttes erőivel lehet szolgálni. Külön-külön egyikük és egyikünk sem birtokolja az emberi lét „minden titkainak” kulcsát.

Hermann a pszichoanalízis alapjellegzetességeként említette, hogy az „a kultúra nagy folyamába ágyazva” született. S bár ezt szokás szerint egyéb szellemi áramlatok is elmondják önmagukról, hadd kívánjam és reméljem, hogy amazoktól eltérően a pszichoanalízis a jelenben és a jövőben is megőrzi majd e minőségét. Sohasem idézze fel az elzárkózó szekta képzetét, legyen mindig nyitott és ösztönző, vitatkozó és vitatható. Önmagának s a hazai pszichológiának is így használhat legtöbbet.

Egy alkalommal Hermann azt mondta: a pszichoanalízisnek nincs világnézete, de van „embernézete”. Nos, aligha akad napjainkban sürgetőbb s egyúttal nyomasztóbb tudományos feladat, mint hozzájárulni a valósággal egybehangzó „embernézet” megteremtéséhez. S e vállalkozásban nem nélkülözhető az oly nagy hagyományú hazai pszichoanalitikus iskola mind sokoldalúbb közreműködése. Kívánom, hogy e tanácskozás is járuljon hozzá a maga előadásaival, jóízű vitáival az emlegetett feladat megoldásához.

A kézirat elfogadva: 1990. január